

ÖZEL EĞİTİM ALANINDA ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ¹

**Investigation of Empathic Tendency Levels of Teachers Who Work
in the Special Education Field According to Various Variables**

Aydan AYDIN²

Nalan Nergis KARKAÇ³

Öz

Araştırmada özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin empatik eğilimlerinin çalıştıkları engel türüne göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. İlişkisel tarama modeline uygun olarak düzenlenen araştırmanın örneklemini; zihin engellilerle, işitme engellilerle, görme engellilerle, otizmlı bireylerle ve diğer engel türleri ile çalışan toplam 664 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerini belirlemek amacıyla Dökmen (1998) tarafından geliştirilen “Empatik Eğilim Ölçeği” ve araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin empatik eğilim düzeyleri cinsiyete göre bayanlarda mesleği isteyerek seçip/seçmemeye göre ve mesleği isteyerek seçenlerde ve mesleği sevip/sevmeme değişkenlerine göre mesleği sevenlerde empatik eğilim puanları yüksek çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Özel Eğitim, Öğretmen, Empati

Abstract

The purpose of this study was to determination of the teachers working in special education differed according to the barrier type of empathic tendencies and

¹ Bu araştırma “Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Empatik Eğilim Düzeylerinin Çalıştıkları Engel Türüne Ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Yrd.Doç.Dr.Marmara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, İstanbul, aydanaydin@marmara.edu.tr

³ Uzm. Özel Eğitim öğretmeni; M.E.B nergisgurakin@hotmail.com

examination of trends in empathic tendencies of some variable. A total of 664 teacher participated in the study. Participants were recruited from public elementary schools located in Istanbul. These teachers were divided into five groups: working for children with intellectual impairments, children with hearing impairments, children with visual impairments, children with autism and the other impairments. Study data were gathered by using the Emphatic Tendency Scale which was developed by Dökmen (1998). Findings from the study showed that emphatic tendency scale scores of teachers working in special education were compared to their gender (woman), willingly chose the profession or not (willingly chose the profession), love the career or not (love the career) and level of empathic inclinations of the teachers is shown significantly difference.

Keywords: *Special Education, Teacher, Empathy*

GİRİŞ

Genel anlamıyla bakıldığında, eğitim, bireylerin yaşamlarına uyum sağlama süreci olarak tanımlanabilir. Bireylerin ortak özellikleri ve ihtiyaçları olduğu gibi birbirinden farklı ihtiyaç ve özellikleri de bulunmaktadır. Eğitimin amacı ise, bireylerin hem benzer hem de farklı özelliklerini dikkate alan ve gelişmelere ayak uydurmalarını sağlayan bir süreç olarak ifade edilebilir. Eğitimin her bireyin temel ve yasal hakkı olduğu göz önüne alındığında, genel eğitim hizmetinden yararlanamayacak bireyler için özel eğitim gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Özel eğitim, olağandan farklı ve özel gereksinimleri olan bireylere yönelik olarak sunulan bir eğitimidir.

Özel eğitim, özel gereksinimi olan bireylerin bağımsız yaşama olasılığını en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan, bireysel olarak planlanan, sistematik olarak uygulanan ve dikkatli bir biçimde değerlendirilen öğretim hizmetlerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Eripek, 2005:8). 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde

Kararname'ye göre özel eğitim gerektiren birey; çeşitli nedenlerle bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren bireylerdir. Özel eğitim ise özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların özür ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitim şeklinde tanımlanmıştır.

Özel eğitim uygulaması bir ekip yaklaşımının ürünüdür ve özel eğitim öğretmenin bu ekipte önemli rolleri vardır. Özel eğitim öğretmeni, özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ve sosyal gereksinimlerini karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personeldir (Sarı, 2003,37). Özel eğitim öğretmenin aynı zamanda birtakım özelliklere sahip olması beklenebilir. Çokluk (1999)'a göre, engelli çocukların, normal akranlarına göre bakım ve eğitiminin daha fazla sabır ve özveri gerektirdiği ve daha fazla zorlayıcı olabildiği bilinmektedir. Engelli çocukların eğitimi söz konusu olduğunda bu alanda görev yapan öğretmenlerin de hem aileleri anlayabilmek hem de çocuklarının ihtiyaçlarına cevap verebilecek özelliklere sahip olması beklenebilir. Ayrıca, özel eğitim gerektiren çocuklara eğitim verirken öğretmenin çocukla kurduğu iletişim de eğitimin niteliği açısından önemlidir.

İletişim becerilerine sahip bir öğretmen, öğrencilerini daha iyi anlar, onları daha kolay kabul edebilir. Bu durumda öğrenciler de öğretmenlerine, öğrenmeye ve akranlarına olumlu tutum ve davranışlar geliştirir (Jones ve Jones, 2001). İletişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için, öğretmenlerin empati kurma yeteneğine sahip olmaları gerekmektedir. Öğrenciler ile empatik bir iletişim örüntüsü

oluşturan öğretmen, onların bireysel yeteneklerini tanıma şansı yakalar (Dilmaç ve ark. 2004:387). İyi bir iletişimin yolu ancak insanları anlamaktan, beklentilerini karşılayabilmekten ve empati kurmaktan geçmektedir (Kılıç, 2005:2). Empatik olmak, karmaşık, sorumluluk isteyen, güçlü, zorlukla anlaşılabilen ve nazik bir varoluş şeklidir (Akkoyun, 1983).

Günümüzde empati, kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecidir (Dökmen, 2009:157). Empati bireyin iletişimde duyarlılığını ve verimini arttıran (Alver, 2003:3), insanları iyi anlamanın, iyi tanımanın ve sağlıklı iletişim kurmanın en önemli unsurlardan biridir (Filiz, 200:7). Empatik olan kimse çevresindeki insanlarla olan ilişkilerinde onların tepkilerine karşı duyarlıdır; bu ilişkilerdeki olumlu-olumsuz bütünleşmeleri algılayabilir (Akkoyun, 1982:64). Empatik beceriye sahip olan bireyler çevresinde bulunan insanların duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlar ve paylaşırlar (Gültaş, 2007:13). Empatik becerisi yüksek kişilerin sevecen, hoşgörülü, kendisini olduğu gibi kabul eden kişiler oldukları, olumlu ruhsal gelişime sahip oldukları, özsaygı düzeylerinin yüksek olduğu bilinmektedir (Kalliopuska, 1992). Empati becerisi, bireylerin daha olumlu ve sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurmada kullanmaları gereken bir beceridir (Ersanlı, 1993). Bu sebeple empatik anlayış ve insan doğasına ilişkin olumlu görüş ve düşüncelerin öğretmen olacak bireylerde de bulunması gereken temel kişilik özellikleri arasındadır (Karahana, 1998:207).

Empatik eğilim; empatinin duygusal boyutunu oluşturmakta ve bireyin empati kurma potansiyelini göstermektedir (Dökmen, 2009). Empatik eğilimi yüksek olan bireylerde duyguları anlama, duygusal yaşantılardan etkilenme ve yardım etme isteği diğer bireylere oranla daha yüksektir. (Stephan-Finlay, 1999).

İnsanlar kendileriyle empati kurulduğunda, anlaşıldıklarını ve kendilerine önem verildiğini hissederler (Dökmen, 2009:169). Öğrencilerin düşüncelerine önem vermek, onların katılımlarını değerli saymak, bunları sınıfta paylaşmak ve onları anlamaya çalışmak öğrencilerle kurulan etkileşimi olumlu yönlendirir (Çakmak, 2000:28), öğretmenlerin çocuklarla empati kurmaları, dolayısıyla çocuklarla sağlıklı iletişime girmeleri büyük önem taşımaktadır (Alçay, 2000:4). Her birey gibi, zihin engelli çocuklar da anlaşılma ve yetersizlikleriyle birlikte kabul görmek isterler. Özellikle de toplumun her kesiminin farklılığa ve yetersizliğe olumlu-kabullenici bir bakış açısının her zaman olmadığı düşünüldüğünde, özel gereksinimli bireyin bu olumlu davranışları öğretmenlerinden görmeleri kendilerini anlaşılma hissetmeleri önemli bir yer tutar. Kendilerini anlayan ve önemseyen bir öğretmen modeli öğrencilerin rahatlamasına ve karşılıklı iletişimlerinin güçlenmesine fayda sağlayabilir. Ayrıca özel gereksinimli bireylerin kendilerini ifade etmeleri açısından da model alabilecekleri yaşantı ve fırsatların deneyimlenmesi, özel gereksinimli bireylerin kendilerini iyi hissetmelerinin yanı sıra davranış problemlerinin de azalmasına neden olabilir.

Bir eğitimcinin; alanında bilgili, hoşgörülü, esnek, deneyimli olması, empati kurabilme yeteneğine sahip olması, diğer insanlarla olan ilişkilerinde saygınlık kazanmış olması, alanında seçkin ve başarılı

olması için önkoşul olarak görülmektedir (Ören-Gençdoğan,1998:12). Empatik öğretmenler öğrencilerin davranışlarını anlamada daha hassas, sorunlara çözüm bulmada daha başarılıdırlar (Genç ve Kalafat, 2008:213). Bu durumun özel eğitim alanında çalışan öğretmenler için de gerekli olduğu söylenebilir. Özel eğitim öğretmenlerinin empati kurabilmesi, öğrencilerini ve ailelerini anlaması ve bu beceriyi öğrencilerine aktarabilmesi açısından önemlidir. Özel eğitim denilince, farklı engel türündeki bireylerin eğitiminden söz edilmektedir. Engellilerin türü değiştikçe, hem engelli bireylerin özellikleri değiştiğinden, farklı engelli bireylerle çalışan öğretmenlerin davranış özelliklerinin de değişebileceği düşünülebilir. Başka bir deyişle, farklı özellikte engelli bireylerle çalışan öğretmenlerin, çocukların davranışsal-duygusal özelliklerinden etkilenebileceği ve farklı empatik eğilimler gösterebileceği düşünülmektedir. Bu amaçla, özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin empatik eğilimlerinin çalıştıkları engel türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi ve empatik eğilim düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacı, özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin saptanması ve çalıştıkları engel türüne göre empatik eğilim düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Araştırmada ayrıca özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin empatik eğilimleri cinsiyete, engelli yakını olup olmama, mesleğini isteyerek seçip seçmeme ve mesleğini sevip sevmeme değişkenlerine göre farklılaşıp-farklılaşmadıklarına bakılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada, özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin çalıştıkları engel türüne ve bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Bu araştırmayla var olan bir durum betimlenmeye ve buna bağlı olarak değişkenlerin birbiriyle ne düzeyde ilişkili olduğu incelenmiştir. Araştırma karşılaştırma yolu ile elde edilen ilişkisel tarama yönteminde betimsel bir çalışmadır. Karasar'ın (2009) belirttiği gibi, ilişkisel tarama modelleri iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir.

Evren Ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2011-2012 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinde görev yapan farklı engel türleriyle (İşitme engelli, görme engelli, zihin engelli, otizmli) çalışan öğretmenler oluşturmaktadır.

Örneklem için orantısız tesadüfi (random) küme örnekleme kullanılmıştır. Her okul bir küme olarak kabul edilmiş ve toplam 51 okuldaki tesadüfi olarak 30 okul seçilmiştir. Ölçekler seçilmiş okullardaki kadrolu, ücretli, emekli, branş öğretmenlerine uygulanmıştır. Uygulama yapılan örneklem grubunun demografik özellikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Gruplar	n=664 grup	% _{gec}	% _{yig}
Cinsiyet	Bay	196	29.5
	Bayan	468	70.5
Engelli Yakını Olup Olmaması	Evet	137	20,6
	Hayır	527	79,4
Mesleği isteyerek Seçip Seçmeme	Evet	566	85.2
	Hayır	98	14.8
Mesleği Sevip Sevmeme	Evet	628	94.6
	Hayır	36	5.4

Empatik Eğilim Ölçeği

Dökmen (1998) tarafından geliştirilen Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ), kişilerin günlük yaşamdaki empati kurma potansiyellerini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Likert türü (5’li derecelendirme) bir ölçek olarak hazırlanan EEÖ, 20 maddeden oluşmakta ve maddelerinin yaklaşık yarısı, kişilerin “evet” deme eğilimlerini dengelemek için olumsuz yazılmıştır. Kişilerden her bir maddenin yanındaki 1’den 5’e kadar olan sayılardan birini işaretleyerek o maddedeki görüşe ne ölçüde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Kişilerin her bir madde için işaretlediği sayı, kişinin o maddeye ilişkin puanını oluşturmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 100, en düşük puan ise 20’dir. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması empatik eğilimin yüksek olduğunu, alınan puanların düşük olması ise empatik eğilimin düşük olduğunu göstermektedir. Empatik Eğilim Ölçeğinin Güvenirliği için ölçek, 70 kişilik bir öğrenci grubuna ölçeğin tekrarı yöntemiyle üç hafta arayla iki defa uygulanmış ve ölçeğin güvenirliliği .82’, deneklerin ölçeğin tek ve çift maddelerinden aldıkları puanlar arasındaki ölçeği

yarılama güvenilirliği .86 ve Cronbach Alfa ile hesaplanan güvenilirlik katsayısı .72 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerlik çalışması için, 24 kişilik bir denek grubuna Edwards Kişisel Tercih Envanteri'nin "Duyguları Anlama" bölümü uygulanmış ve iki ölçekten alınan puanlar arasındaki ilişkinin geçerliği .68 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Uygulama 2011-2012 eğitim öğretim yılında yapılmıştır. Uygulama için gerekli izinler alındıktan sonra, veri toplama araçlarının uygulanacağı okul yöneticileriyle konuşulmuştur. Görüşmelerde uygulamanın detayları hakkında bilgi verilmiş ve uygulama için izin istenmiştir. Uygulama izni veren okullarda, uygulamalar araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesinde katılımcılara araştırmacının konusu ve amacı anlatılmıştır. Araştırma sonucu elde edilen verilerin sadece araştırma amaçlı kullanılacağı, cevapların gizli kalacağı, uygulayıcı tarafından kimsenin incelemeyeceği ve kimseyle paylaşılmayacağı belirtilmiştir. Uygulama sırasında anketleri içten bir şekilde yanıtlamanın, araştırmacının amacına ulaşılmasında önemli olduğu ifade edilmiştir. Uygulama toplam 50 okuldan tesadüfi olarak seçilen 30 okulda gerçekleştirilmiştir. Uygulama aşamasında dağıtılan Empatik Eğilim Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu bazı öğretmenler tarafından öğretmenler odasında hemen doldurulup teslim edilirken, bazıları ise daha sonra sınıflarında doldurup teslim etmişlerdir. Toplam 720 ölçek dağıtılmış ve bunlardan 683 tanesi geri dönmüştür. Toplanabilen 683 ölçekten 19 adeti eksik doldurulmuş olduğundan değerlendirmeye alınmamış ve toplam 664 ölçek değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS 15.00 programı kullanılarak bilgisayar ortamında analiz edilmiştir. Örneklem

grubunu oluşturan öğretmenlerin empatik eğilim ölçeğinden aldıkları puanların çeşitli değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için normal dağılım özelliği gösteren gruplar için parametrik teknikler, normal dağılım özelliği göstermeyen gruplar için parametrik olmayan teknikler kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 2. *Empatik Eğilim Ölçeğine Ait Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Standart Hata Değerleri*

Boyutlar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$
Empatik Eğilim	664	73.00	8.43	.327

Tabloda 2’de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğretmenlerin empatik eğilim ölçeğinden aldıkları puanların aritmetik ortalaması $\bar{x}=73.00$, standart sapması $ss=8.43$, standart hatası $Sh_{\bar{x}}=.327$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3. *Empatik Eğilim Ölçeği Puanlarının Çalışılan Engel Türü Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları*

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}_{sıra}$	χ^2	sd	p
Empatik Eğilim	Zihin Engelliler	325	312.08	18.542	4	.001
	İşitme Engelliler	122	309.90			
	Görme Engelliler	23	413.46			
	Otizmlı Çocuklar	175	366.56			
	Diğer	19	415.16			
	Toplam	664				

Tabloda 3’de görüldüğü üzere, empatik eğilim ölçeği puanlarının çalışılan engel türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=18.542$; $p<.01$). Bu işlemin

ardından Kruskal Wallis –H Testi sonrasında belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla kullanılan özel bir test tekniği bulunmadığından ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney-U Testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4. *Empatik Eğilim Ölçeği Kapsam Alt Boyutu Puanlarının Çalışılan Engel Türü Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney U Testi Sonuçları*

Gruplar	Zihin Engelliler	İşitme Engelliler	Görme Engelliler	Otizimli Çocuklar	Diğer
Zihin Engelliler	$\bar{x}_{sıra} = 312.08$	$p > .05$	$p < .01$	$p < .01$	$p < .01$
İşitme Engelliler		$\bar{x}_{sıra} = 309.90$	$p < .01$	$p < .01$	$p < .01$
Görme Engelliler			$\bar{x}_{sıra} = 413.46$	$p > .05$	$p > .05$
Otizimli Çocuklar				$\bar{x}_{sıra} = 366.56$	$p > .05$
Diğer					$\bar{x}_{sıra} = 415.16$

Tabloda 4’de görüldüğü üzere, empatik eğilim ölçeği puanlarının çalışılan engel türü değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Mann Whitney – U Testi sonucunda; söz konusu farklılığın zihin engelliler ile görme engelliler arasında görme engelliler ile çalışanlar lehine $p < .01$ düzeyinde; zihin engelliler ile otizimli çocuklar ile çalışanlar arasında otizimli çocuklar ile çalışanlar lehine $p < .01$ düzeyinde; zihin engelliler ile diğer engel

türlerinde çalışanlar arasında diğer engel türlerinde çalışanlar lehine $p < .01$ düzeyinde; işitme engelliler ile görme engelliler arasında görme engelliler ile çalışanlar lehine $p < .01$ düzeyinde; işitme engelliler ile otizmli çocuklar ile çalışanlar arasında otizmli çocuklar ile çalışanlar lehine $p < .01$ düzeyinde; işitme engelliler ile diğer engel türlerinde çalışanlar arasında diğer engel türlerinde çalışanlar lehine $p < .01$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p > .05$).

Tablo 5. *Empatik Eğilim Ölçeği Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları*

Puan	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Empatik Eğilim	Bay	196	70.59	8.89	.63	-	662	.000
	Bayan	468	74.02	8.02	.37	4.854		

Tabloda 5’de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğretmenlerin empatik eğilim ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t Testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t = -4.854$; $p < .001$). Söz konusu farklılık bayan öğretmenler lehine gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle, bayan öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin erkek öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinden anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 6. *Empatik Eğilim Ölçeği Puanlarının Engelli Yakını Olup Olmama Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları*

Puan	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Empatik Eğilim	Evet	137	73.28	8.22	.70	.430	662	.668
	Hayır	527	72.93	8.48	.37			

Tabloda 6'da görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğretmenlerin empatik eğilim ölçeği puanlarının engelli yakını olup olmama değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t=.430$; $p>.05$).

Tablo 7. *Empatik Eğilim Ölçeği Puanlarının Mesleği İsteyerek Seçip Seçmeme ve Mesleği Sevip-Sevmeme Değişkenlerine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları*

Puan	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Empatik Eğilim Mesleği İsteyerek Seçip Seçmeme	Evet	566	73.73	8.17	.34	5.380	662	.000
	Hayır	98	68.87	8.75	.88			
Empatik Eğilim Mesleği Sevip Sevmeme	Evet	628	73.43	8.19	.33	5.493	662	.000
	Hayır	36	65.67	9.14	1.52			

Tabloda7'de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğretmenlerin empatik eğilim ölçeği puanlarının mesleği isteyerek seçip seçmeme ($t=5.380$; $p<.001$) ve mesleği sevip sevmeme değişkenine ($t=5.493$; $p<.001$) göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t testi sonucunda grupların

aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Söz konusu farklılık mesleği isteyerek seçen ve mesleğini seven öğretmenler lehine gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle, mesleği isteyerek seçen öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin, mesleği isteyerek seçmeyen öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinden anlamlı derecede yüksek olduğu ve yine mesleğini seven öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin, mesleği sevmeyen öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinden anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Araştırma bulgularına göre, örneklem grubunu oluşturan öğretmenlerin empatik eğilim ölçeğinden aldıkları puanlar çalışılan engel türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($\chi^2=18.542$; $p<.01$). Söz konusu farklılık; zihin engelliler ile görme engelliler arasında görme engelliler ile çalışanlar lehine $p<.01$ düzeyinde; zihin engelliler ile otizmliler ile çalışanlar arasında otizmliler ile çalışanlar lehine $p<.01$ düzeyinde; zihin engelliler ile diğer engel türlerinde çalışanlar arasında diğer engel türlerinde çalışanlar lehine $p<.01$ düzeyinde; işitme engelliler ile görme engelliler arasında görme engelliler ile çalışanlar lehine $p<.01$ düzeyinde; işitme engelliler ile otizmliler ile çalışanlar arasında otizmliler ile çalışanlar lehine $p<.01$ düzeyinde; işitme engelliler ile diğer engel türlerinde çalışanlar arasında diğer engel türlerinde çalışanlar lehine $p<.01$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu araştırmaya göre diğer engel türlerinde çalışan öğretmenler ile görme engellilerle çalışan öğretmenlerin empatik eğilim ölçeğinden aldıkları puanlar; işitme, zihinsel ve otizmlilerle çalışan öğretmenlerin empatik eğilim ölçeğinden aldıkları puanlardan yüksektir.

Empatinin karşılıklı bir süreç olduğu düşünüldüğünde (Dökmen, 2009); görme engelli öğrencilerin en azından sözel olarak kendilerini ifade edebilmeleri sayesinde, karşısındakilere duygu ve düşüncelerini aktarmaları mümkündür. O nedenle öğretmenlerine de kendilerini ifade edebildikleri ve öğretmenlerin iletişim çabalarına diğer gruplara kıyasla daha fazla karşılık verebildikleri düşünülebilir. Bu durum görme engelliler ile çalışan öğretmenlerin empatik eğilimlerinin diğer gruplardan daha yüksek olmasını açıklayabilir. Başka bir deyişle, görme engellilerle çalışanların öğretmenlerin empatik eğilim puanlarının yüksek olmasının, görme engelli kişilerle daha kolay empati kurulabilmesinden kaynaklandığı şeklinde düşünülebilir. Ancak başka bir açıdan ele alındığında, empatinin sonradan kazanılamayacağı, doğuştan getirilen bir özellik olduğu (Davis, 1990) dikkate alındığında ise; öğretmenlerin çalıştıkları engel türüne göre değil de, kişilik özelliklerine göre empatik eğilim düzeylerinin değişebileceği söylenebilir. Dolayısıyla çalışılan engel türü değişkenine göre birtakım farklılıklar örneklemin özellikleriyle ilişkili olabilir. Bunların yanı sıra, özel eğitim müfredat programlarının benzer özellik göstermesi; programlarda ağırlıklı olarak alana ilişkin konuların bulunması, empati ya da empatik eğilimi destekleyen konuların sınırlı olması nedeniyle, özel eğitimin farklı alanlarında çalışan öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinde fark bulunması, yine öğretmenlerin kişilik özellikleri ile ilişkili olabileceği sonucunu destekleyebilir. Araştırma bulgularına göre, örneklem grubunu oluşturan öğretmenlerin empatik eğilim ölçeğinden aldıkları puanlar cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t=-4.854$; $p<.001$). Bayan öğretmenlerin empatik eğilimlerinin, erkek öğretmenlere göre yüksek olduğu bulgusuna

ulaşmıştır. Literatüre bakıldığında, empatinin cinsiyet değişkenine göre farklılaştığını ortaya koyan araştırmalar (Günaydın, 1999; Erçoban, 2003; Barut, 2004; Kılıç, 2005; Dev, 2010, Akbulut, 2010) bulunmaktadır. Bu araştırma sonucu öğretmenlerle yapılmış çalışma sonuçları ile örtüşmektedir. Çelik (2008) araştırmasında, özel eğitim alanında çalışan bayan öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin erkek öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinden yüksek olduğu sonucuna ulaşmış ve bu durumu, bayanların duygularını uygun biçimde ifade etme, başkalarına anlayışlı olma, yetiştiriliş biçimi vb. kadın rolü ile ilgili beklentilerden kaynaklanmış olabileceği şeklinde yorumlamıştır. Erkeklerin empatik eğilim puanlarının düşük olmasını ise yetiştirilme tarzı, olumsuz duyguların belirtilmesinin hoş karşılanmadığı, güçsüzlük olarak değerlendirildiği şeklinde ifade etmiştir.

Nikalaou ve Tsaousis'nin (2002)'e göre, aileler kız ve erkek çocuklarını farklı duygusal yaklaşımlarla eğitmektedirler. Kızlara ve erkeklere duygularla baş etme konusunda verilen derslerde farklıdır. Örneğin Brody ve Hall (1993) anne-babaların duygularını (öfke hariç) kızlarıyla oğullarından daha fazla konuştuklarını saptamıştır. Erkek çocuklarla genellikle öfke duygularının neden ve sonuçları hakkında konuşulmaktadır. Aynı yazarlar kız çocukların dil yetisinin daha erken geliştiğini ve bunun kızların duygularını açıklamak ve başkalarının duygularını anlamakta daha çabuk ustalaşmalarına yol açtığını ifade etmişlerdir. Ayrıca erkeklerin duygularını rahat ifade edememesi de empatik eğilim puanlarının düşük olmasının nedeni sayılabilir. Bayanların başkalarının sorunlarına daha duyarlı olması, başkalarını anlaması ve duygularını daha uygun biçimde ifade etmesi de empatik eğilimlerinin yüksek olmasının sonuçları arasında gösterilebilir.

Erkekler ailenin işleyişi, bayanlar ise aile üyeleri arasında uyumu sağlamakla yükümlüdürler. Bu bakış açısına göre empati bayanlar için daha çok önemli görülür (Lennon ve Einsberh, 1990). Toplum tarafından bayanların erkeklere oranla daha uyumlu ve daha anlayışlı olmaları beklenmektedir. Bütün bunlar bayanların daha empatik davranmaya çaba göstermesine neden olabilir. Literatüre bakıldığında, empatik eğilim düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmadığını ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır (Bayam, Şimşek ve Dilbaz, 1995; Erçoşkun, 2005; Genç ve Kalafat, 2008; Önemlitürk, 1997). Günümüzde eğitim kademelerinde, iletişimin önemi ve iletişimin gelişmesine yönelik yapılan eğitim çalışmaları, ayrıca insan hakları, kadın hakları, hasta hakları, çocuk hakları gibi kavramlar konusunda kitle iletişim araçlarıyla yapılan yayınlar sonucunda, bireyin çevresine karşı duyarlı hale gelmiş olmaları, ayrıca geleneksel yapıya göre günümüzde kadın erkek rollerinin değişmesi nedeniyle, empatik düzey açısından cinsiyetler arasındaki farklılığın azaldığı söylenebilir (Çelik, 2008).

Araştırma bulgularına göre, örneklem grubunu oluşturan öğretmenlerin empatik eğilim ölçeğinden aldıkları puanlar engelli yakını olup olmama ($t=.430$; $p>.05$) değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu durum empatinin sonradan kazanılamayacağını ya da yaşanan süreçlerle doğrudan ilişkili olamayacağını düşündürmektedir. Davis (1990)'e göre de empati bir varoluş tarzıdır. Davis'in (1990) görüşünü güçlendiren temel referansları Alman Felsefeci Edith Stein (1970) ve Carl Rogers (1951;1975) olmuştur. Her iki yazar da empatinin bir varoluş tarzı olduğu görüşünü benimsemiştir (Edith Stein, 1970; akt. Davis, 1990),

empatiyi oldukça karmaşık bir süreç olarak görmüş ve açıklamıştır. Ona göre empati sonradan farkına varma niteliğiyle eşsiz bir deneyimdir. Yapılan literatür taraması sonucunda, engelli yakınının olup olmaması, engelli yakınının engel türü ve engelli yakınının yakınlık derecesi değişkenlerinin empatik eğilime etkisini inceleyen araştırma bulgularına ulaşılammıştır. Araştırma bulgularına göre, örneklem grubunu oluşturan öğretmenlerin empatik eğilim ölçeğinden aldıkları puanlar mesleği isteyerek seçip seçmeme değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t=5.380$; $p<.001$). Mesleği isteyerek seçenlerin empatik eğilim düzeyleri mesleği isteyerek seçmeyenlerin empatik eğilim düzeylerinden yüksek çıkmıştır. Literatürde mesleğini isteyerek seçmenin empatik eğilimi etkilediği bulgularını destekleyen araştırmalar mevcuttur (Yıldırım, 1992; Erçoban 2003; Ercoşkun, 2005; Çelik, 2008). Dökmen (2009)'e göre kişilerin ilgi duydukları alanlara yönelmeleri, hem bu alanda başarı göstermelerini hem de empatik olabilmelerini sağlar. Mesleği isteyerek seçme; mesleğe ilgi duymayı ve mesleği kabullenmeyi sağlamaktadır. Buna bağlı olarak mesleğin gerektirdiği beceri ve tutumları da göstermeyi kolaylaştırdığı ve empatik olmayı sağladığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak mesleği isteyerek seçip-seçmeme değişkenine göre empatik eğilim puanlarının değişmediğini ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Akbulut, 2010; Dev, 2010). Akbulut (2010) çalışmasının sonucunu şaşırtıcı bulmuş ve sınıf öğretmenlerinin mesleği isteyerek seçip seçmemesinin empatik eğilimlerini pozitif yönde etki edeceğini beklediklerini belirtmiştir.

Araştırma bulgularına göre, örneklem grubunu oluşturan öğretmenlerin empatik eğilim ölçeğinden aldıkları puanlar mesleği

sevip-sevmeme değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t=5.493$; $p<.001$). Mesleği sevenlerin empatik eğilim puanları mesleği sevmeyenlerin empatik eğilim puanlarından yüksek çıkmıştır. Çelik (2008)'in yapmış olduğu araştırma sonucu ile bu araştırmanın sonucu paralellik göstermektedir. Mesleği severek ve isteyerek yapmanın, mesleğine ve çevresine karşı daha duyarlı olmayı sağladığı ve mesleğin gerektirdiği davranış ve tutumları gösterme olasılığını artırdığı söylenebilir. Bunların sonucunda mesleği severek yapmanın empatik eğilim puanları arttırdığı söylenebilir. Araştırma bulguları ile örtüşmeyen çalışmalarda bulunmaktadır. Akbulut (2010) ve Dev (2010) çalışmalarında mesleği sevip-sevmeme değişkeninin empatik eğilim düzeyi üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yıldırım (1992)'de yapmış olduğu araştırmasında ise, mesleki memnuniyete göre empatik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Mesleği sevenle sevmeyen arasında farkın bulunmaması; mesleği sevmese de süreç içerisinde kişilerin empatik eğilimlerinin gelişmiş olabileceği ve mesleği sevmeden seçtikleri halde zamanla mesleğe alışıp sevmiş olabilecekleri şeklinde yorumlanabilir (Çelik, 2008).

Araştırma sonuçlarından yola çıkarak ileride yapılacak araştırmalar için, öğretmen adaylarının meslek seçiminde etkili olan başka etkenlerin araştırılması yararlı olabilir. Örneğin, özel eğitim öğretmen adaylarının çalışacakları alanı seçerken, çalışacakları engel türü hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları, sabır-özveri, başkalarını anlayabilme ve yardım edebilme konusundaki yatkınlık ve hazır oluş düzeyleri araştırılabilir. Ayrıca araştırma sonuçlarındaki farklı engel türlerinde çalışan özel eğitim öğretmenlerinin empatik eğilimlerinin farklı olması sonucundan yola çıkılarak, öğretmenlerin empatik

eğilimlerini etkileyen kişilik özellikleri, yetiştiriliş biçimleri ve bu konuda bir eğitim alıp-almadıklarının araştırılması da önerilebilir. Bunların yanı sıra, bu araştırma İstanbul ilindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarındaki özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerle gerçekleştirilmiş olup diğer eğitim kurumlarındaki (rehabilitasyon merkezleri, bilim ve sanat merkezleri vb.) öğretmenleri de kapsayan benzer bir araştırma desenlenebilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, E. (2010). "Sınıf öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri." Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Akkoyun, F. (1982). Empatik anlayış üzerine. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(2), 64-68.
- Akkoyun, F. (1983). Empatik olmak değeri anlaşılmamış bir varoluş şeklidir. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(1), 106-108.
- Alçay, U. (2009). "Farklı okul türlerinde görev yapan yönetici ve öğretmenlerin empatik beceriler açısından karşılaştırılması." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Alver, B. (2003). "Çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların empatik becerileri, karar stratejileri ve psikolojik belirtileri arasındaki ilişkiler." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Barut, Y. (2004). *Öğretmenlerin empatik eğilim düzeyleri ile çatışma eğilimi düzeylerinin değişkenler açısından incelenmesi*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Samsun.
- Bayam, G., Şimşek, E. U., & Dilbaz, N. (1995). Üç farklı meslek grubunda empatik beceri düzeylerinin karşılaştırılması. *Kriz Dergisi*, 3(1-2), 7-17.
- Brody, L. R., & Hall, J. A. (1993). Gender and emotion. M. Levis and J. Havilland (Eds.). *Handbook of emotions*, 447-460. New York: Guilford Press.

- Çakmak, M. (2000). *Sınıf ortamı ve grup etkileşimi, sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar*. Nobel Yayınevi, Ankara.
- Çelik, E. (2008). “Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin empatik eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi,” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çokluk, Ö. (1999). “Zihinsel ve İşitme Engelliler Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerde Tükenmişliğin Kestirilmesi,” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Davis, C. M. (1990). “What Is Empaty, and Can Empaty Be Taught?”. *Physical Therapy*.
- Dev, N. (2010). “İlköğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin empatik beceriler açısından karşılaştırılması” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Dilmaç, B., Gürsel, M., & Sarı, H. (2004). *Sınıf yönetimi*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Dökmen, Ü. (1998). Empati kurma becerisi ile sosyometrik statü arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 20(1), 27-36.
- Dökmen, Ü. (2009). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ercoskun, M. H. (2005). *Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin empatik becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Erçoban, S. (2003). *İlköğretim II. kademesindeki branş öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Eripek, S. (2005). *Zeka geriliği*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Ersanlı, K. (1993). İnsan ilişkilerinde empatik yaklaşımın yeri ve önemi. *MEB Eğitim Dergisi*, 5(2), 70-72.
- Filiz, A. (2009). “Farklı lise türlerindeki öğrencilerin empatik eğilimlerinin ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

- Genç, S. Z., & Kalafat, T. (2008). Öğretmen adaylarının demografik tutumları ile empatik becerilerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 54-66.
- Güldağ, S. (2007). “Düzme çakırlar ilköğretim okulunda okuyan öğrencilerin ebeveynlerinin empatik düzeylerinin ailelerin sosyo ekonomik yapılarına göre incelenmesi.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Günaydın, M. (1999). “Ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin empatik eğilim düzeyleri ile çatışma eğilimi düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Jones, V. F., & Jones, L. S. (2001). *Comprehensive classroom management communities of support and solving problems*. Allyn and Bacon, Boston, USA.
- Kallipuska, M. (1992). Holistic empathy education among preschool and school children. *International Scientific Conference Comenius Heritage and Education*, 23(27), 1-20.
- Karahan, F. T. (1998). Empatik beceri ve insan doğası anlayışı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 11(4), 207-219.
- Karasar, N. (2009), Bilimsel Araştırma Yöntemi, 19.Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kılıç, S. (2005). “İstanbul’daki okul öncesi öğretmenlerinin empatik beceri düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi.” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Lennon, R., & Nancy E. (1990). Gender and age differences in empathy and sympathy, empathy and it’s development. New York: Cambridge University Pres.
- Nikolaou, I., & Tsaousis, I. (2002). Emotional intelligence in the workplace: exploring its effects on occupational stress and organizational commitment. *International Journal of Organizational Analysis*, 10(4), 327-342.
- Önemlitürk, D. (1997). *Lise yöneticilerinin kendini gerçekleştirme ve empati düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

- Ören, N., & Gençdoğan, B. (1998). *Psikolojik danışma ve rehberlik anabilim dalı öğrencilerinin aile ve arkadaşlarından algılanan sosyal destek düzeyleri ile empatik beceriler arasındaki ilişkiler*. VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Konya.
- Sarı, H. (2003). *Özel eğitime muhtaç öğrencilerin eğitimleriyle ilgili çağdaş öneriler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Stephan, W.C., & Finlay, K. (1999). The role of empathy in improving intergroup relations. *Journal of Social Issues, 55(4)*, 729-747.
- Yıldırım, İ. (1992). Psikolojik danışma ve rehberlik programı öğrencileri ile psikoloji programı öğrencilerinin empatik eğilim ve empatik beceri düzeyleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(13)*, 128-139.